

De arbeidsmarktpositie van hbo'ers

Citation for published version (APA):

van de Loo, P. J. E., & van der Velden, R. K. W. (1994). *De arbeidsmarktpositie van hbo'ers*. Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculteit der Economische Wetenschappen. ROA Research Memoranda No. 5 <https://doi.org/10.26481/umaror.1994005>

Document status and date:

Published: 01/01/1994

DOI:

[10.26481/umaror.1994005](https://doi.org/10.26481/umaror.1994005)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

De arbeidsmarktpositie van hbo'ers

P.J.E. van de Loo, R.K.W. van der Velden

ROA-RM-1994/5

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt

Faculteit der Economische Wetenschappen
Rijksuniversiteit Limburg

Maastricht, december 1994

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Loo, P.J.E. van de

De arbeidsmarktpositie van hbo'ers / P.J.E. van de Loo, R.K.W. van der Velden. - Maastricht : Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculteit der Economische Wetenschappen, Rijksuniversiteit Limburg. - (ROA-RM-1994/5)

Met lit. opg.

ISBN 90-5321-143-8

Trefw.: hoger beroepsonderwijs en Arbeidsmarkt.

Inhoudsopgave

	Bladzijde
Samenvatting	i
1 Inleiding	1
2 Arbeidsmarktpositie hbo-sectoren	1
3 Arbeidsmarktpositie cohorten hbo'ers begin jaren negentig	5
4 Arbeidsmarktpositie hbo'ers: succes- en faalfactoren	8
5 Tot besluit	14
Literatuur	16

Samenvatting

Onlangs zijn de landelijke resultaten van HBO-Monitor 1993 gepubliceerd. De HBO-Monitor brengt jaarlijks de arbeidsmarktpositie in kaart van hbo'ers die ongeveer anderhalf jaar daarvoor zijn afgestudeerd. Het instrument geeft onder andere informatie over de kans op werk, de kwaliteit van het werk en een aantal (structurele) risico's die afgestudeerden van bepaalde opleidingen op de arbeidsmarkt lopen. In dit research memorandum wordt ingegaan op de arbeidsmarktpositie van de zeven hbo-sectoren en de arbeidsmarktontwikkeling voor hbo'ers aan het begin van de jaren negentig. Nadat de sectoren en cohorten aan bod zijn geweest, wordt aandacht gevraagd voor de effecten van zowel individuele als structurele kenmerken op de arbeidsmarktpositie van individuele hbo'ers. De arbeidsmarktpositie van een hbo'er is namelijk niet alleen afhankelijk van de gekozen studie en het jaar waarin deze afstudeert, maar wordt evenzeer beïnvloed door factoren als sexe, etniciteit, vooropleiding, studieduur, regio en baankenmerken, zo blijkt uit de resultaten.

1 Inleiding

Door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt wordt jaarlijks, in opdracht van de HBO-Raad, een onderzoek uitgevoerd naar de arbeidsmarktintrede van pas afgestudeerde hbo'ers. Deze HBO-Monitor is een instrument waarmee de hbo'ers na hun afstuderen kunnen worden gevolgd en het instrument beoogt een landelijk representatief beeld te geven van zowel de kwantitatieve als kwalitatieve aspecten van de aansluiting tussen opleiding en werkkring¹. Recent zijn de gegevens beschikbaar gekomen over de derde meting van de HBO-Monitor die eind 1993 / begin 1994 is gehouden onder ruim 25.000 hbo'ers die in het examenjaar 1991 / 1992 hun diploma hebben behaald.² Alle zeven hbo-sectoren zijn in deze derde basismeting vertegenwoordigd: het hoger agrarisch (hao), pedagogisch (hpo), technisch (hto), economisch (heo), gezondheidszorg- (hgzo) en sociaal-agogisch onderwijs (hsao), alsmede het kunstonderwijs (kuo). De basismeting geeft informatie over de startfuncties van afgestudeerden en geeft een snelle feedback over de aansluiting tussen het hbo en de beroepspraktijk.

In het artikel wordt in de eerste plaats een schets gegeven van de marktpositie van de bovengenoemde hbo-sectoren. De hiervoor gebruikte indicatoren hebben betrekking op de dimensies kans op werk, kwaliteit van het werk en op een aantal risico-indicatoren. Vervolgens wordt nader ingegaan op de ontwikkeling van de marktpositie van het hbo in de afgelopen drie jaren. Ten slotte wordt met behulp van een aantal multivariate analyses nagegaan wat het effect is van zowel individuele als structurele kenmerken op de arbeidsmarktpositie van individuele afgestudeerden van het hbo.

2 Arbeidsmarktpositie hbo-sectoren

Door de hbo-sectoren op een drietal dimensies met elkaar te vergelijken, wordt geprobeerd een antwoord te geven op de vraag wat de 'marktwaarde' is van deze sectoren op de arbeidsmarkt in het begin van de jaren negentig.³ Deze dimensies betreffen de kans op werk, de kwaliteit van het werk, evenals de uitwijkmogelijkheden op de arbeidsmarkt. Alvorens de marktpositie van de hbo-sectoren inhoudelijk wordt beschreven, zal eerst de keuze en de inhoud van de dimensies en bijbehorende indicatoren worden toegelicht.

De marktpositie van opleidingen is een 'latent' en meerdimensionaal begrip dat kan worden benaderd met behulp van verschillende, manifeste indicatoren. In een artikel van Van der Velden & Wieling (1994)⁴ is onderzocht, welke indicatoren gebruikt kunnen worden om de actuele arbeidsmarktpositie van opleidingen te typeren en is nagegaan of deze indicatoren zijn te herleiden tot één of meerdere dimensies. De conclusie van de uitgevoerde factoranalyse is, dat de zeven onderzochte indicatoren van de arbeidsmarktpositie goed herleidbaar zijn tot een tweetal dimensies, te weten de dimensie 'kans op werk' en de

-
1. Het ROA verzorgt jaarlijks een openbaar rapport (inclusief statistisch supplement) waarin over de landelijke resultaten van de HBO-Monitor wordt gerapporteerd. Dit rapport en supplement zijn te bestellen bij de HBO-Raad te Den Haag.
  2. Van de Loo, Van der Velden (1994), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, HBO-Monitor 1993*, landelijk rapport, HBO-Raad, Den Haag. Van de Loo, Pisters, Dekker, Van der Velden (1994), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, HBO-Monitor 1993*, statistisch supplement, HBO-Raad, Den Haag.
  3. In het kader van het RUBS-onderzoek is een vergelijkbare analyse uitgevoerd (zie: Van Smoorenburg, Van der Velden, Van de Loo en Wieling (1994), *Schoolverlaters op de arbeidsmarkt, de uitstroom en bestemming van het schooljaar 1991/1992*, LDC, Leeuwarden).
  4. Van der Velden en Wieling (1994), De arbeidsmarkt kansen per opleiding, in: *Arbeidsmarkt en sociale zekerheid, Beleid in beweging*, blz. 106-114, H. Scholten, S.C. de Groot (red.), IVA Tilburg, Eburon Delft.

dimensie 'kwaliteit van het werk'. Aangezien de samenhang *tussen* de beide dimensies gering is en de samenhang *binnen* de dimensies groot, kan worden volstaan met een voor dit doel geschikte selectie van indicatoren, zonder dat dit (sterk) ten koste gaat van de verklaringskracht.

Voor de dimensie kans op werk zijn het werkloosheidspercentage op het moment van enquêteren, alsmede het percentage afgestudeerden dat tijdens de intredeperiode meer dan drie maanden werkzoekend is (geweest) als indicatoren gehanteerd. De intredeperiode betreft de maanden tussen september 1991 en het enquêtemoment. Beide percentages zijn berekend voor de afgestudeerde hbo'ers die zich in de betreffende periode hebben aangeboden op de arbeidsmarkt (de beroepsbevolking).

Voor de dimensie kwaliteit van het werk zijn de volgende drie indicatoren gekozen.⁵ Ten eerste het percentage werkende hbo'ers met een vaste aanstelling, hetgeen informatie verschaft over de baanzekerheid voor de afgestudeerden. De tweede indicator betreft het percentage werkende afgestudeerden dat een baan heeft waarvoor minimaal hbo-niveau (door de werkgever) werd vereist. Dit is een maat voor de potentiële onderbenutting van afgestudeerden. Als derde indicator is gekozen voor het gemiddelde totale bruto uurloon (inclusief nevenfuncties en toeslagen voor onregelmatig werk en ploegdienst, doch exclusief inkomsten uit overwerk en bijzondere uitkeringen), waarbij, in tegenstelling tot het bruto maandinkomen, rekening is gehouden met systematische afwijkingen tussen de sectoren in de gemiddelde duur van de arbeidsweek.

De bovenbeschreven dimensies 'kans op werk' en 'kwaliteit van het werk' kunnen worden beschouwd als indicatoren van de *actuele* arbeidsmarktpositie. Het gaat hierbij om indicatoren die in beginsel van jaar op jaar (sterk) zouden kunnen veranderen. Daarnaast kunnen *risico-indicatoren* worden onderscheiden, die de risico's karakteriseren die bepaalde groepen afgestudeerden - min of meer structureel - ondervinden op de arbeidsmarkt.⁶ Conjunctuurgevoeligheid en uitwijkmogelijkheden op de arbeidsmarkt zijn daarvan voorbeelden.

De risico-indicatoren worden in dit artikel geoperationaliseerd als de uitwijkmogelijkheden op de arbeidsmarkt voor de afgestudeerden uit de onderscheiden sectoren. Voor de afgestudeerden van een sector met relatief veel uitwijkmogelijkheden betekent dit enerzijds dat zij een goede kans hebben om ook buiten hun eigen beroepsdomein een baan te vinden. Anderzijds heeft dit tevens tot gevolg dat zij in deze arbeidsmarktsegmenten ook concurrentie kunnen ondervinden van anders opgeleiden (zowel naar niveau als richting). De uitwijkmogelijkheden zijn geoperationaliseerd aan de hand van het percentage werkende afgestudeerden dat in een functie werkzaam is, waarvoor geen specifieke opleidingsrichting of een geheel andere opleidingsrichting (door de werkgever) werd vereist dan de richting die de werkende afgestudeerde in het hbo heeft gevolgd.⁷

Of een hoog percentage van uitgeweken afgestudeerden per definitie toegeschreven moet worden aan een sterke marktpositie van een opleiding is echter nog maar de vraag. Het uitwijken kan evengoed het gevolg zijn van een hoge werkloosheid onder de afgestudeerden van de betreffende opleiding waardoor

---

5. Voor de dimensies kwaliteit van het werk en uitwijkmogelijkheden op de arbeidsmarkt zijn de afgestudeerden geselecteerd die op het moment van onderzoek voor tenminste 12 uur per week betaald werk verrichten.

6. De Grip, Van der Velden, Wieling (1993), De arbeidsmarktpositie van MDGO-schoolverlaters, in: *Tijdschrift voor Arbeidsmarktvraagstukken*, jrg. 9, 1993/3, blz. 241-252, Academische Uitgeverij Amersfoort, Amersfoort.

7. In publicaties van het ROA wordt voor deze indicator vaak de beroepenspreidingsmaat gehanteerd, die is gebaseerd op de zogenaamde Gini-Hirschman coëfficiënt. Bij de HBO-Monitor kunnen deze uitwijkmogelijkheden echter op bovenbeschreven, directe, wijze worden gemeten.

zij worden gedwongen buiten hun eigen vakgebied een baan te aanvaarden. Daarnaast is het mogelijk dat een concurrerende opleiding de afgestudeerden van de betreffende opleiding uit het voor hen bedoelde beroepsdomein verdringt. In deze beide laatste situaties zal niet alleen naar andere vakrichtingen worden uitgeweken, maar zal men eveneens onder het eigen niveau (in casu hbo-niveau) een baan accepteren. Vandaar dat de uitwijkmogelijkheden eveneens zijn berekend voor de werkende hbo'ers die in een baan op minimaal hbo-niveau werkzaam zijn.

In tabel 2.1 zijn de resultaten voor de zeven voltijd-hbo-sectoren⁸ samengevat.

Het hgzo voltijd heeft in vergelijking met de andere voltijd-sectoren de sterkste positie op de arbeidsmarkt. De afgestudeerden hebben een relatief grote kans op werk (slechts 13% is meer dan 3 maanden werkzoekend tijdens de intredeperiode en slechts 8% is werkloos ten tijde van de meting), kennen een naar verhouding hoge mate van baan zekerheid (72% vaste baan) en verdienen met hun werkzaamheden, mede door het werken in onregelmatige diensten, het hoogste bruto uurloon (21,00 gulden). Slechts weinig hgzo'ers zijn buiten het eigen beroepsdomein werkzaam: 5% in het geval geen rekening wordt gehouden met het niveau en 3% van degenen die een baan op minimaal hbo-niveau hebben. Op het moment dat de arbeidsmarktsituatie in het eigen beroepsdomein verslechterd, vormen deze geringe uitwijkmogelijkheden echter wel een risico voor de afgestudeerden van het hgzo voltijd.

Daarentegen is de arbeidsmarktpositie van de afgestudeerden van het kuo voltijd (relatief) zwak te noemen. De kans op werk is in vergelijking met die van de andere voltijd-sectoren ronduit (zeer) ongunstig: 45% is tijdens de intredeperiode meer dan 3 maanden op zoek naar betaald werk en ten tijde van de meting is 28% werkloos. Ook vinden de afgestudeerden van het kuo voltijd relatief minder vaak een baan met een vaste aanstelling (56%), hetgeen een lage baan zekerheid met zich meebrengt. Verder wordt geconstateerd dat de afgestudeerden van het kuo relatief weinig uitwijkmogelijkheden op de arbeidsmarkt hebben, voor zover het banen op minimaal hbo-niveau betreft (4%).

De afgestudeerden van het voltijd-hpo zijn op het moment van enquêteren relatief minder vaak werkloos (10%). Dat een dergelijk gunstig resultaat niet geldt voor het percentage afgestudeerden dat hooguit 3 maanden werkzoekend is geweest, heeft te maken met de bemiddeling voor docenten en leerkrachten via de tijdelijke wet arbeidsvoorziening onderwijs (TWAU) die op 1 januari 1993 is ingegaan. Scholen voor basis- of voortgezet onderwijs zijn verplicht hun vacatures (inclusief vervanging voor meer dan 3 weken) aan te melden bij Arbeidsvoorziening. Bij de vervulling hiervan hebben de zogenaamde 'wachtgelders'⁹ voorrang. Pas daarna zijn afgestudeerden, (voor de school bekende) vervangers, herintreders en (andere) uitkeringsgerechtigden 'aan de beurt' om als docent of leerkracht aan de slag te gaan. Bij de arbeidsbemiddeling wordt uiteraard wel rekening gehouden met het betreffende vak en de graad, alsmede de vereiste werkervaring (in jaren en soort onderwijs). Uit de resultaten van de HBO-Monitor blijkt verder dat de hpo'ers naar verhouding minder vaak het risico lopen potentieel 'onderbenut' te worden in hun werkzaamheden: een relatief hoog percentage van 88% heeft namelijk een baan op

---

8. De afgestudeerden van het deeltijd-hbo hebben vaak een andere positie op de arbeidsmarkt dan de afgestudeerden van het voltijd-hbo. Veel deeltijd-hbo'ers combineren hun studie met een betaalde baan, zodat zij op het moment van afstuderen al betaald werk hebben. Overigens is dit niet in alle gevallen een baan op hbo-niveau. Ter vergelijking zijn in de tabel wel de gemiddelden voor het voltijd- en deeltijd-hbo en voor het totale hbo (voltijd en deeltijd) weergegeven.

9. Door de TWAU is de uitstroom van wachtgelders sterk toegenomen. Niet in alle gevallen gaat het overigens om totale uitstroom, aangezien de baan waarvoor wordt bemiddeld niet altijd evenveel uren betreft als waarvoor wachtgeld wordt verkregen. Daarnaast is de instroom van wachtgelders ook fors toegenomen, in verband met gelijkgeschakeling van de regeling aan die uit het bedrijfsleven. Een docent heeft tegenwoordig voor maximaal 5 jaar recht op wachtgeld indien hij of zij minimaal 26 weken voor de klas heeft gestaan.

minimaal hbo-niveau. Echter, het bruto uurloon dat zij met hun werkzaamheden verdienen is verhoudingsgewijs laag, namelijk 17,60 gulden en de afgestudeerde hpo'ers werken relatief weinig buiten het eigen beroepsdomein. In het geval de werkgelegenheid voor de hpo'ers gaat afnemen, dan zijn de uitwijkmogelijkheden voor de afgestudeerden gering, zowel in segmenten waarvoor minimaal hbo-niveau is vereist (4%), als in segmenten waar een mbo- of lager opleidingsniveau volstaat (12%). Net als in de gezondheidszorg spelen hierbij niet alleen demografische factoren een rol, maar evenzeer factoren die het uitvloeisel zijn van onderwijsbeleid (bijvoorbeeld klassegrootte, keuzen in vakken of combinaties daarvan e.d.).

Tabel 2.1
De arbeidsmarktpositie van hbo'ers, per (voltijd-)sector (cohort 1991/1992)

Dimensies	kans op werk		kwaliteit v/h werk			uitwijkmogelijkheden	
Indicatoren	> 3 mnd werk- zoekend intrede	werk- loos enquête- moment	vaste baan	baan op hbo-niv	bruto uurloon in f	andere of geen spec. richting alle niveaus	andere of geen spec. richting ≥ hbo
Sector							
hao vt	18%	12%	53%	75%	18,70	22%	13%
hpo vt	20%	10%	57%	88%	17,60	12%	4%
hto vt	20%	17%	59%	81%	19,40	16%	10%
heo vt	15%	12%	65%	73%	18,80	30%	21%
hgzo vt	13%	8%	72%	81%	21,00	5%	3%
hsao vt	21%	14%	64%	61%	19,50	15%	8%
kuo vt	45%	28%	56%	82%	19,20	17%	4%
Gemiddelden							
hbo vt	18%	13%	63%	77%	19,20	19%	12%
hbo dt	9%	6%	84%	72%	25,80	15%	10%
hbo vt/dt	17%	12%	67%	76%	20,40	18%	11%

De arbeidsmarktpositie van het hsao voltijd is op twee punten relatief ongunstig. Het percentage afgestudeerde hsao'ers dat zich op de arbeidsmarkt aanbiedt en dat meer dan 3 maanden werkzoekend is gedurende de intredepriode, is relatief hoog, namelijk 21%. Daarnaast hebben verhoudingsgewijs veel werkende hsao'ers een baan waarvoor minder dan een hbo-diploma is vereist, zodat 39% van de hsao'ers werkzaamheden verricht waarbij de door hen aangeleerde kennis en vaardigheden (kwalificaties) niet voldoende zouden kunnen worden benut. Op de andere aspecten van de arbeidsmarktpositie scoort het hsao-voltijd gemiddeld.

Ook de afgestudeerden van het hao, heo en hto voltijd hebben over het algemeen een arbeidsmarktpositie die als 'gemiddeld' getypeerd kan worden. Echter, bij het hto voltijd blijkt het percentage werklozen ten tijde van de meting met 17% ruim boven het gemiddelde te liggen. Dit heeft voor een belangrijk deel te maken met het feit dat het beroepsdomein van de hto'ers zich bevindt in conjunctuurgevoelige

sectoren, zoals de industrie en de bouw.¹⁰

De afgestudeerden van het hao voltijd onderscheiden zich ten opzichte van de afgestudeerden van de andere zes sectoren in ongunstige zin wat betreft de baan zekerheid van de gevonden banen. Bij het hao voltijd bedraagt het percentage werkenden met een tijdelijke baan 53%. Een verklaring voor deze relatief grote mate van flexibiliteit is wellicht te vinden in het verlengde van het deels seizoensgebonden karakter van de werkgelegenheid in deze sector.

Bij het heo voltijd wordt een relatief goede kans op betaald werk (een relatief laag percentage langdurig werkzoekenden tijdens de intredeperiode van 15%) gecombineerd met verhoudingsgewijs veel uitwijkmogelijkheden op de arbeidsmarkt (voor banen op alle niveaus 30% en voor banen op minimaal hbo-niveau 21%). Deze combinatie maakt het niet waarschijnlijk dat het hier voornamelijk om gedwongen uitwijkgedrag gaat, waarbij de afgestudeerden van het heo voltijd uit hun eigen beroepsdomein zouden zijn verdrongen. De afgestudeerden van het heo voltijd lukt het naar verhouding vaak om ook buiten het directe eigen beroepsdomein werk te vinden. Het gaat dan meestal om 'brede' arbeidsmarktsegmenten waarvoor een verwante of geen specifieke opleidingsrichting werd vereist.¹¹ Echter, op moeilijk toegankelijke arbeidsmarktsegmenten, zoals die voor de afgestudeerden van specifieke hgzo-, hpo- en kuo-opleidingen, die vaak wettelijk zijn afgeschermd, komen de afgestudeerden van het heo voltijd (uiteeraard) niet terecht.

Ter afsluiting van deze paragraaf over de marktpositie van (voltijdse) hbo-sectoren is een aantal relativerende opmerkingen op zijn plaats. Bij bovenstaande beschrijving van de marktpositie dient te worden bedacht dat de verschillen *tussen* de sectoren weliswaar zijn belicht, maar dat er *binnen* deze sectoren ook grote verschillen kunnen bestaan. In het landelijk rapport en het statistisch supplement HBO-Monitor 1993 wordt hierop uitvoerig ingegaan. Een beschrijving van de belangrijkste verschillen tussen de opleidingen binnen een bepaald cluster zou voor dit artikel echter te ver voeren.

Daarnaast dient men zich te realiseren dat de typering van de marktpositie is gebaseerd op de feitelijke arbeidsmarktintrede van afgestudeerde hbo'ers die zo'n *anderhalf jaar geleden* het *diploma* hebben behaald. Wanneer de marktpositie van de sectoren zou zijn bepaald op basis van gegevens over de verdere loopbaan van hbo'ers zou het beeld wellicht een andere zijn geweest.

3 Arbeidsmarktpositie cohorten hbo'ers begin jaren negentig

Bovenstaande resultaten met betrekking tot de marktpositie van hbo-sectoren betreffen een momentopname, waarbij de gegevens over het cohort 1991/1992 als uitgangspunt hebben gediend. Door veranderende vraag- en aanbodverhoudingen op de arbeidsmarkt, maar ook door maatschappelijke of culturele ontwikkelingen kunnen arbeidsmarktposities wijzigen, waardoor ook de vooruitzichten voor nieuwe cohorten afgestudeerde hbo'ers anders kunnen zijn. Zo is de marktpositie van de afgestudeerden uit het cohort 1989/1990, die in het kader van de eerste HBO-Monitor meting zijn onderzocht, voor een

---

10. ROA (1993), *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 1998*, rapport en statistische bijlage, ROA-R-1993/10(B), Maastricht.

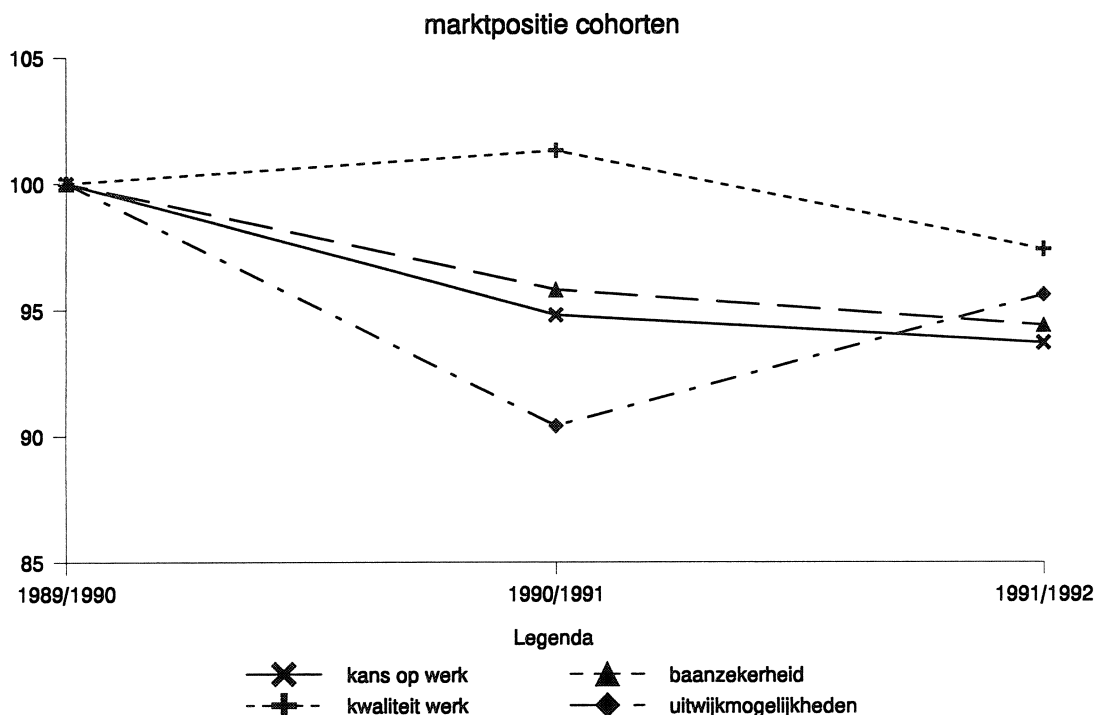
11. Uit de resultaten van HBO-Monitor 1993 blijkt dat voor de baan waarin de heo'ers (vt/dt) ten tijde van de meting werkzaam zijn relatief vaak geen specifieke opleidingsrichting werd vereist (24% versus 14% voor het gehele hbo) en relatief weinig uitsluitend de eigen opleidingsrichting werd vereist (13% versus 28%). De percentages voor 'de eigen of een verwante richting' en 'een geheel andere richting' bedragen respectievelijk voor het heo vt/dt 58% en 5% en voor het totale hbo vt/dt 53% en 5%.

deel anders dan de marktpositie van de afgestudeerden uit het examenjaar 1991/1992, welke via de laatst gehouden HBO-Monitor meting zijn benaderd.

Grafiek 1 laat zien in hoeverre de arbeidsmarktpositie van de hbo'ers op de hierboven onderscheiden dimensies begin jaren negentig is veranderd. De dimensies zijn in één grafiek samengebracht om de relaties tussen de verschillende dimensies in beeld te kunnen brengen.

Grafiek 1

De arbeidsmarktpositie van hbo'ers begin jaren negentig (cohort 1989/90=basisjaar)

De resultaten uit de eerste HBO-Monitor van 1991 die het cohort 1989/1990 betreffen zijn daarbij als basisjaar gehanteerd. De dimensies zijn als volgt geoperationaliseerd:

- *kans op werk*: het percentage tot de beroepsbevolking behorende afgestudeerden dat op het moment van enquête *niet* werkloos is;
- *baanzekerheid*: het percentage werkende hbo'ers met een vaste aanstelling op het moment van enquêteren;
- *kwaliteit van het werk*: het percentage werkende hbo'ers dat ten tijde van de meting een baan heeft waarvoor minimaal hbo-niveau werd vereist;
- *uitwijkmogelijkheden*: het percentage afgestudeerden dat ten tijde van de meting een baan heeft waarvoor geen specifieke opleidingsrichting of een andere dan de door hen gevolgde opleidingsrichting werd vereist voor zover de hbo'ers een baan op minimaal hbo-niveau hebben. De afgestudeerde hbo'ers die in het kader van de eerste HBO-Monitor meting eind 1991 zijn benaderd, kwamen op de arbeidsmarkt terecht in het 'staartje' van de hoogconjunctuur van eind jaren tachtig. Ruim 6% van het cohort 1989/1990 was eind 1991 (begin 1992) werkloos. Daarna wijzigde de conjunctuur in hoog tempo, waardoor ook Nederland in 1992 in een economische recessie terecht is gekomen.

Het werkloosheidspercentage onder de afgestudeerde hbo'ers verdubbelde bijna en kwam voor het cohort 1990/1991 uit op ruim 11%. In 1993 is de werkloosheid onder de afgestudeerden van het hbo verder gestegen, doch de toename is aanzienlijk geringer. Voor het cohort 1991/1992, waarvoor de geregistreeerde werkloosheid eind 1993 is gemeten, bedraagt het werkloosheidspercentage 12%. Bovenstaande betekent dat de kans op werk voor het laatste cohort 6 procentpunten lager is dan voor de afgestudeerden uit het examenjaar 1989/1990.

Over het algemeen worden de jongeren (schoolverlaters en afgestudeerden) en mensen met een tijdelijk arbeidscontract het eerst en het vaakst de dupe van een verslechtering van de algemene werkgelegenheidssituatie. Immers, bedrijven en instellingen zullen pas in laatste instantie hun vaste medewerkers ontslaan. Dit blijkt eveneens uit de gegevens van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS. Terwijl voor de totale beroepsbevolking het percentage geregistreerd werklozen tussen 1991 en 1993 toenam van 5,4% tot 6,5%, steeg het werkloosheidspercentage onder de jongeren (tot 25 jaar) in dezelfde periode van 7,4 tot 10,2%.¹²

De werkloosheid onder de afgestudeerden van het hbo is weliswaar redelijk hoog, onder de afgestudeerden van het wo is het werkloosheidspercentage hoger. Uit de Schoolverlatersbrief 1993¹³ blijkt dat in 1992 33% van de universitair geschoolde schoolverlaters, die het jaar daarvoor nog studeerden, op zoek is naar betaald werk, tegenover 20% van de schoolverlaters van het hbo en 18% van de schoolverlaters van het havo, vwo en mbo. Het gaat hier om de werkzoekenden zonder baan zoals die zijn gedefinieerd door Arbeidsvoorziening.

Medio 1994 is het werkloosheidspercentage, waarbij rekening is gehouden met seizoensinvloeden, overigens weer gedaald.¹⁴ Wanneer deze economische opleving zich ook in het komende najaar doorzet, wordt voor het komende cohort hbo'ers uit het examenjaar 1992/1993 een lager werkloosheidspercentage verwacht. Overigens is het werkloosheidspercentage in een aantal hbo-sectoren voor het cohort 1991/1992 reeds lager dan voor het cohort 1990/1991. Het gaat hier om het hpo, hso en kuo voltijd, de drie voltijd-sectoren waar vorig jaar een verhoudingsgewijs hoog percentage werklozen is geconstateerd. Ook voor het deeltijd-hbo is dit jaar een afname in de werkloosheid waargenomen.

De afnemende kans op werk begin jaren negentig heeft eveneens geleid tot een (licht) afnemende baanzekerheid voor de hbo'ers. Terwijl van het cohort 1989/1990 nog 71% op het moment van onderzoek een vaste baan had gevonden, meldt van het cohort hbo'ers uit 1991/1992 67% een vaste aanstelling ten tijde van de meting te hebben. In vergelijking met de situatie eind 1991, waarbij het cohort 1989/1990 op 100 is gesteld, betekent dit een relatieve daling van 6 procentpunten.

De kwaliteit van het werk leek in eerste instantie niet te lijden onder de toegenomen werkloosheid. Echter, voor het laatst onderzochte cohort blijkt het percentage werkende afgestudeerden dat een baan heeft waarvoor minimaal hbo-niveau werd vereist licht te zijn afgenomen van 78% naar 76%, hetgeen overeenkomt met een relatieve daling van 3 procentpunten.

De uitwijkmogelijkheden voor de afgestudeerde hbo'ers die op minimaal hbo-niveau werkzaam zijn,

---

12. Het gaat hier om jaargemiddelden van de werkloosheidspercentages. Bij de HBO-Monitor gaat het om het percentage geregistreeerd werklozen op het moment van onderzoek, dat wil zeggen om de periode rondom de jaarwisseling.

13. Wegerif, (1993), *Schoolverlatersbrief 1993*, analyse arbeidsmarktkansen schoolverlaters, Arbeidsvoorziening, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Rijswijk.

14. CBS, (1994), *Sociaal-Economische Maandstatistiek*, Voorburg/Heerlen.

variëren van (afgerond) 10% voor het cohort 1990/1991 tot 11% voor de cohorten 1989/1990 en 1991/1992. In het geval deze cijfers worden geïndiceerd, waarbij het eerste cohort als basis is gehanteerd, gaat het om een relatieve daling van respectievelijk 10 en 5 procentpunten. Overigens komen deze verschuivingen overeen met de uitwijkmogelijkheden voor hbo'ers op alle banenniveaus. Voor het eerste en laatste cohort is een uitwijkpercentage van 18% gemeten, terwijl dit percentage voor het middelste cohort, uit het examenjaar 1990/1991, 16% bedraagt.

Resumerend kan men stellen dat de arbeidsmarktpositie van hbo'ers begin jaren negentig, ondanks een forse stijging van het werkloosheidspercentage, redelijk stabiel is gebleken. En ten aanzien van de toename van de werkloosheid is eveneens een relativerende opmerking op z'n plaats. Weliswaar is het werkloosheidspercentage onder de hbo'ers in korte tijd bijna verdubbeld van 6% naar 12%, doch slechts 2% van de afgestudeerden uit het examenjaar 1991/1992 die zich hebben gemeld op de arbeidsmarkt kunnen tot de 'langdurig werklozen' worden gerekend: zij zijn meer dan één jaar werkzoekend geweest gedurende de intredeperiode. Daarentegen is 59% tijdens de intredeperiode, dat wil zeggen tussen september 1991 en het enquêtemoment, in het geheel niet werkzoekend geweest en is 25% hooguit 3 maanden op zoek geweest naar betaald werk.

4 Arbeidsmarktpositie hbo'ers: succes- en faalfactoren

De beschrijving in de voorgaande paragrafen geeft weliswaar een goed overzicht van de verschillen in marktpositie tussen de sectoren en cohorten, maar er bestaan daarnaast ook belangrijke verschillen tussen de afgestudeerden uit één cohort en sector. Dit artikel wordt daarom afgesloten met een overzicht van de belangrijkste succes- en faalfactoren waardoor de ene hbo'er een betere arbeidsmarktpositie blijkt te hebben dan de andere afgestudeerde. Met behulp van multivariate analyses op het cohort 1991/1992 is nagegaan welke zelfstandige invloed bepaalde persoons-, kwalificatie-, loopbaan-, marktsegment- en functiekenmerken uitoefenen op bepaalde indicatoren van de arbeidsmarktpositie van de hbo'ers.

Wederom zijn de dimensies kans op werk en kwaliteit van het werk in beschouwing genomen. Hiervoor zijn de volgende indicatoren in de analyses betrokken (zie schema 1 en tabel 2). De *kans op werk* betreft het percentage afgestudeerden dat zich op de arbeidsmarkt heeft gemeld gedurende de intredeperiode en niet of hooguit 3 maanden op zoek is geweest naar betaald werk. Voor het bepalen van de *kwaliteit van het werk* zijn drie indicatoren gebruikt:

- het hebben van een vaste aanstelling (in plaats van een tijdelijke aanstelling);
- het hebben van een baan waarvoor (door de werkgever) minimaal hbo-niveau werd vereist;
- het bruto uurloon¹⁵ van de werkende hbo'er.

---

15. In de analyse is de logaritme van het bruto uurloon (van het totale inkomen) opgenomen.

Schema 4.1

Invloed van succes- en faalfactoren op arbeidsmarktintrede van hbo'ers

Succes- en faalfactoren				
Persoons- kenmerken	Kwalificatie- kenmerken	Loopbaan- kenmerken	Marktsegment- kenmerken	Functie- kenmerken
Arbeidsmarktintrede hbo'ers				
Kans op werk		Kwaliteit werk		
- niet of maximaal 3 maanden werkzoekend gedurende intredeperiode		- vaste aanstelling - voor functie minimaal hbo-niveau vereist - totaal bruto uurloon		

In tabel 4.1 zijn de uitkomsten van deze multivariate analyses weergegeven. Met uitzondering van de analyse van het bruto inkomen waarbij een regressie (listwise) op de logaritme van het bruto uurloon is uitgevoerd¹⁶, is hiervoor gebruik gemaakt van het zogenaamde logit-model. De afhankelijke variabelen in deze analyses kennen slechts twee categorieën, hetgeen bij een normale regressie-analyse een aantal problemen oplevert. Vooral de schending van de assumptie van lineariteit geeft daarbij ernstige gevolgen.¹⁷ Om dit probleem te ondervangen wordt doorgaans een transformatie op de afhankelijke variabele uitgevoerd (logit of probit) en een andere schattingstechniek gehanteerd (maximum likelihood in plaats van ordinary least squares).

Niet in alle analyses zijn alle verklarende variabelen opgenomen (zie 'x'). Zo is het voor de analyse van de kans op werk niet zinvol om baankenmerken als verklarende variabelen te gebruiken. Bij een aantal verklarende variabelen is een zogenaamde referentiecategorie opgenomen. De resultaten van de overige categorieën zijn gerelateerd aan deze referentiecategorie. Bij de verklarende dummy-variabelen staat de waarde 1 in de linkerkolom van de tabel aangegeven. Daarnaast zijn er een aantal numerieke verklarende variabelen opgenomen in de analyses: de in 1993 bereikte leeftijd, de studieduur in aantal jaren, het aantal maanden dat de hbo'er is afgestudeerd op het moment van enquêteren, het aantal maanden dat de afgestudeerde op zoek is geweest naar betaald werk gedurende de intredeperiode, evenals het aantal jaren dat de hbo'er de betaalde functie uitoefent (die men ten tijde van de meting vervult). Ten slotte is ook een verklarende variabele van ordinaal niveau in de analyses betrokken: de personeelsomvang van het bedrijf of de organisatie waar de hbo'er werkt. Het gaat hier om het totaal aantal medewerkers dat bij het betreffende bedrijf in Nederland werkzaam is.¹⁸

16. De gecorrigeerde R^2 van de regressie analyse van de logaritme van het totale bruto uurloon bedraagt 0,37.

17. Aldrich en Nelson (1984), *Linear Probability, Logit and Probit Models*, SAGE Publications Inc., Beverly Hills.

18. De categoriën zijn: 1-9 personen, 10-49 personen, 50-99 personen, 100-499 personen, 500-999 personen, 1000 personen of meer.

Tabel 4.1
Succes- en faalfactoren bij de marktpositie van hbo'ers, cohort 1991/1992

Dimensies	kans op werk		kwaliteit v/h werk	
Indicatoren	kort werkzoekend	vaste baan	baan op hbo-niv	bruto uurloon
Succes-/faalfactoren				
N	11.286	7.780	7.958	6.830
Constante	5,06	98,99	-17,96	3,08
<i>Persoonskenmerken</i>				
Leeftijd: ouder	-0,08 ^{**}	-0,04 ^{**}	0,04 ^{**}	0,01 ^{**}
Geslacht: vrouw	-0,10	0,05	-0,14 [*]	-0,05 ^{**}
Etniciteit: niet-Nederlandse	-0,37 [*]	-0,24	0,36	-0,03
Samenstelling huishouden:				
gehuwd/samenwonend met kind(eren)	1,04 ^{**}	0,27 [*]	0,06	0,03 ^{**}
gehuwd/samenwonend zonder kinderen	0,53 ^{**}	0,27 ^{**}	0,13 [*]	0,02 ^{**}
alleenstaand met kind(eren)	0,42	0,06	0,25	-0,02
alleenstaand zonder kinderen	ref	ref	ref	ref
<i>Kwalificatiekenmerken</i>				
Vooropleiding:				
havo	ref	ref	ref	ref
vwo	0,05	0,07	0,20 ^{**}	0,02 ^{**}
mbo	0,10	0,20 ^{**}	-0,08	0,01
hbo	0,17	-0,34 [*]	0,93 ^{**}	0,05 ^{**}
andere vooropleiding	-0,07	-0,17	0,03	0,01
Sector:				
hao	0,11	-0,59 ^{**}	-0,06	-0,01
hpo	-0,14	-0,22	0,80 ^{**}	-0,05 ^{**}
hto	-0,25 ^{**}	-0,23 ^{**}	0,37 ^{**}	0,00
heo	ref	ref	ref	ref
hgzo	0,20 [*]	0,37 ^{**}	0,24 ^{**}	0,04 ^{**}
hsao	-0,31 ^{**}	0,06	-0,54 ^{**}	0,03 ^{**}
kuo	-1,22 ^{**}	-0,41 [*]	0,25	-0,02
Deeltijd-student hbo-opleiding	0,71 ^{**}	0,32 [*]	-0,04	0,11 ^{**}
Studieduur hbo: langere	-0,29 ^{**}	-0,10	0,07	0,00
Onderbroken hbo-opleiding	-0,38 ^{**}	0,20	0,19	0,01
Combinatie hbo-werk	0,74 ^{**}	0,22 ^{**}	-0,09	0,03 ^{**}
Relevante (on)betaalde werkervaring	0,37 ^{**}	0,10	-0,04	0,00
Bestuurlijke ervaring	0,08	-0,00	0,25 ^{**}	0,01 [*]
Regio hbo-opleiding:				
noord	-0,72 ^{**}	x	x	x
oost	-0,43 ^{**}	x	x	x
west	ref	x	x	x
zuid	-0,32 ^{**}	x	x	x
<i>Loopbaankenmerken</i>				
Langer op arbeidsmarkt: meer mnd. afgestudeerd	-0,01	0,03	-0,00	0,00 ^{**}
Duur intredewerkloosheid: langer werkloos	x	-0,10 ^{**}	-0,06 ^{**}	-0,01 ^{**}
Aantal jaren in functie: langer	x	1,06 ^{**}	-0,20 ^{**}	0,01 ^{**}
Geografische mobiliteit: wel mobiel	x	-0,05	0,27 ^{**}	0,01

*: significant op 5% niveau ($p < 0.05$)

** : significant op 1% niveau ($p < 0.01$)

x: variabele is niet in analyse opgenomen

Tabel 4.1

Succes- en faalfactoren bij de marktpositie van hbo'ers, cohort 1991/1992 (vervolg)

Dimensies	kans op werk	kwaliteit v/h werk		
Indicatoren	kort werkzoekend	vaste baan	baan op hbo-niv	bruto uurloon
Succes-/faalfactoren				
<i>Marktsegmentkenmerken</i>				
Wervingskanaal baan ¹⁹ :				
via sollicitatie op advertentie	x	0,42**	-0,26*	-0,01
via eerder betaald werk	x	0,66**	-0,68**	-0,01
via stage of docenten hogeschool	x	-0,08	0,44*	-0,02
via arbeidsbureau/uitzendbureau	x	-0,90**	-1,08**	-0,03*
via familie, vrienden, open sollicitatie	x	-0,00	-0,51**	-0,02*
via ander wervingskanaal	x	ref	ref	ref
Non-profit-sector	x	-0,41**	-0,08	-0,00
Werkzaam in MKB	x	0,34**	-0,39**	-0,05**
Bedrijfsomvang: groter	x	0,06**	0,00	0,00
Regio werkkring				
noord	x	-0,14	-0,13	-0,04**
oost	x	-0,13	0,05	-0,03**
west	x	ref	ref	ref
zuid	x	-0,07	0,09	-0,03**
buitenland	x	0,52**	0,02	0,04**
<i>Functiekenmerken</i>				
Werkweek: minimaal 30 uur per week	x	x	x	-0,04**
Vaste aanstelling	x	x	x	0,04**
Baan op minimaal hbo-niveau	x	x	x	0,10**
Baan in eigen/verwante richting	x	x	x	0,04**
Baan waarvoor werkervaring werd vereist	x	x	x	0,03**
Leidinggevende baan	x	x	x	0,03**

*: significant op 5% niveau ($p < 0.05$)**: significant op 1% niveau ($p < 0.01$)

x : variabele is niet in analyse opgenomen

Persoonskenmerken beïnvloeden de arbeidsmarktpositie van hbo'ers als volgt. De relatief oudere afgestudeerden hebben aan de ene kant een lagere kans op betaald werk en op een vaste baan, maar hebben wel vaker een baan op minimaal hbo-niveau en verdienen (per uur) meer dan de jongere afgestudeerden. Vrouwen verdienen minder dan de afgestudeerde mannen en hebben een kleinere kans op een baan op minimaal hbo-niveau. Hoewel het percentage allochtonen onder de afgestudeerde hbo'ers nog steeds erg gering is, namelijk nog geen 2%, moet helaas worden geconstateerd dat zij (significant) vaker (langer) werkzoekend zijn geweest gedurende de intreperiode.

De samenstelling van het huishouden, c.q. de burgerlijke, staat heeft eveneens effect op de arbeidsmarktpositie van de hbo'ers. In vergelijking met de alleenstaanden zonder kinderen, die de referentiecategorie vormen, hebben de gehuwden of samenwonenden, al dan niet met kinderen, meer kans op werk,

19. De variabele 'Wervingskanaal baan' is als volgt ingedeeld:

- sollicitatie op advertentie;
- eerder betaald werk (inclusief interne vacature);
- stage (plaats en contacten) en hogeschool (docenten, vacaturebank, vereniging van afgestudeerden);
- uitzend- en arbeidsbureau (inclusief andere (commerciële) arbeidsbemiddelingsorganisaties);
- familie, vrienden, kennissen en open sollicitaties;
- referentiecategorie 'ander wervingskanaal': benaderd door werkgever, werk of overname ouderlijk bedrijf, start of overname (eigen) bedrijf, ander wervingskanaal (bijv. auditie).

vaker een vaste aanstelling en een hoger bruto uurloon. Gehuwde of samenwonende afgestudeerden zonder kinderen hebben daarnaast ook meer kans op een baan op minimaal hbo-niveau.

Ook voor een aantal kwalificatiekenmerken is nagegaan wat de invloed is op de arbeidsmarktpositie van hbo'ers. Zo hebben, in vergelijking met de afgestudeerden die het havo als vooropleiding hebben genoten, de afgestudeerden van het hbo die daarvoor reeds een hbo-opleiding hebben voltooid, een goede positie op de arbeidsmarkt: relatief vaak een baan op minimaal hbo-niveau en een relatief hoog bruto uurloon. Wel hebben zij minder kans op een vaste baan. De afgestudeerden met het vwo als vooropleiding verdienen meer dan de voormalige havisten en hebben meer kans op een baan op minimaal hbo-niveau, terwijl de hbo'ers die daarvoor een mbo-diploma hebben behaald vaker een vaste baan hebben.

De sector waarin de hbo'ers zijn afgestudeerd heeft eveneens effect op de kans op werk en de kwaliteit van het werk. De resultaten van de sectoren zijn steeds afgezet tegen de uitkomsten bij het heo, welke als referentiecategorie in de analyses is opgenomen. De afgestudeerden van het hto, hsao en kuo zijn vaker meer dan 3 maanden werkzoekend geweest tijdens de intredeperiode, terwijl de hgzo'ers juist minder vaak (en lang) op zoek zijn geweest naar betaald werk.

De werkende hgzo'ers hebben ook vaker een vaste baan en verdienen per uur, mede door de onregelmatigheidstoelagen, naar verhouding veel, terwijl zij eveneens meer kans maken op een baan op minimaal hbo-niveau. De werkende afgestudeerden van het hpo hebben een lager bruto uurloon, terwijl de werkende hsao'ers per uur relatief veel verdienen, maar ook een relatief grote kans lopen dat hun kwalificaties in hun functie worden onderbenut. Zowel de werkenden van het hto, hao als kuo hebben, in vergelijking met de afgestudeerden van het heo (en hgzo), een minder grote kans op een vaste baan, terwijl de werkende hto'ers en hpo'ers wel relatief vaak een functie op minimaal hbo-niveau uitoefenen.

Het als deeltijd-student voltooien van de hbo-opleiding en het combineren van de hbo-opleiding met betaald werk gedurende de gehele studie hebben elk een positieve invloed op de kans op het (snel) vinden van betaald werk, het verwerven van een vaste baan en het verdienen van een hoger bruto uurloon. Snel afstuderen heeft eveneens effect op de arbeidsmarktpositie van hbo'ers: hoe langer de afgestudeerden over hun hbo-opleiding hebben gedaan, des te langer zijn zij op zoek geweest naar betaald werk en des te vaker hebben zij een tijdelijke aanstelling. Het onderbreken van de hbo-opleiding heeft ook een negatieve invloed op de kans op werk.

Formele en informele werkervaring vóór afstuderen aan het hbo blijken tevens van invloed op de arbeidsmarktpositie van de hbo'ers. Het vóór of tijdens het hbo opdoen van voor het vakgebied relevante betaalde en/of onbetaalde werkervaring, resulteert in een grotere kans op werk. Afgestudeerden met bestuurlijke ervaring, vóór of tijdens de hbo-opleiding opgedaan, hebben relatief vaak een baan op minimaal hbo-niveau en een relatief hoog bruto uurloon.

De regio waar men heeft gestudeerd heeft eveneens effect op de kans op betaald werk: de afgestudeerden die in Noord-, Oost- of Zuid-Nederland hun hbo-opleiding hebben voltooid zijn vaker minimaal 3 maanden werkzoekend tijdens de intredeperiode dan de afgestudeerden uit West-Nederland die zich hebben aangeboden op de arbeidsmarkt.²⁰

---

20. De regio-indeling is als volgt. Noord-Nederland: Groningen, Friesland, Drenthe. Oost-Nederland: Overijssel, Gelderland, Flevoland. West-Nederland: Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland. Zuid-Nederland: Noord-Brabant, Limburg.

Kenmerken die te maken hebben met de - overigens nog vaak korte - arbeidsmarktloopbaan van de afgestudeerden zijn eveneens onderzocht op hun invloed op de arbeidsmarktpositie van de hbo'ers. Degenen die in het studiejaar 1991/1992 eerder zijn afgestudeerd en derhalve langer op de arbeidsmarkt (kunnen) zijn, hebben een grotere kans op een vaste baan en een hoger bruto uurloon. Afgestudeerden die gedurende de intredeperiode langer op zoek zijn geweest naar een betaalde baan (voor minimaal 12 uur per week), hebben daarentegen minder kans op een vaste aanstelling en verdienen relatief minder, terwijl zij eveneens minder kans maken op een baan op minimaal hbo-niveau. Werkende hbo'ers die relatief lang geleden in de functie zijn begonnen, hebben vaker een vaste baan en verdienen meer. Echter, zij hebben wel minder kans op een baan op minimaal hbo-niveau. Met name onder de afgestudeerden van het deeltijd-hbo zijn er afgestudeerden die al langer in de functie werkzaam zijn, en waarvoor het moeilijk is om ook nadat zij het hbo-diploma hebben behaald een baan te vinden op minimaal hbo-niveau.

De geografische mobiliteit heeft een positieve invloed op de kans op een baan op minimaal hbo-niveau: de afgestudeerden die niet werken in de provincie die overeenkomt of grenst aan de provincie waar de hbo-opleiding is gesitueerd, hebben meer kans op een baan waarvoor minimaal hbo-niveau werd vereist.

Ook de wijze waarop de afgestudeerden de functie hebben verworven, is van invloed op de kwaliteit van het werk. In vergelijking met de referentiecategorie, waarbij 'benadering door de werkgever' het meest genoemd is, hebben de hbo'ers die de functie hebben verworven via een sollicitatie op een advertentie of via eerder betaald werk relatief vaak een vaste baan. Degenen die de baan via het uitzendbureau of arbeidsbureau hebben bemachtigd, hebben daarentegen relatief vaak een tijdelijke baan. Via de stage of (docenten van de) hogeschool of via directe benadering door de werkgever hebben de hbo'ers meer kans op een baan op minimaal hbo-niveau. Het verwerven van een baan via het arbeids- of uitzendbureau of langs informele weg via familie, vrienden of een open sollicitatie verkleint de kans op een hoog bruto uurloon.

Verder is opvallend dat de hbo'ers die in de non-profit-sector²¹ werken, een grotere kans op een tijdelijke baan hebben dan degenen die in de profit-sector werkzaam zijn. Ook hbo'ers die in het (particuliere) midden- en kleinbedrijf (MKB)²² werkzaam zijn, evenals degenen die in een grote organisatie werken, blijken relatief vaak een vaste aanstelling te hebben.²³ De hbo'ers die in het MKB werken hebben echter wel kans op een relatief laag bruto uurloon en lopen relatief vaak het risico dat hun kwalificaties worden onderbenut.

De regio waar de hbo'ers werkzaam zijn heeft eveneens invloed op de kwaliteit van het werk. In vergelijking met degenen die in West-Nederland werken, hebben degenen die in andere regio's in Nederland werkzaam zijn een lager bruto uurloon. Daarnaast hebben de afgestudeerden die in het buitenland zijn gaan werken vaker een vaste baan en een hoger bruto uurloon.

---

21. De non-profit-sector omvat de gemeente, provincie, rijksoverheid, defensie, brandweer en politie, de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, de openbare sport-, recreatie- en cultuurvoorzieningen, werkgevers- en werknemersorganisaties, verenigingen en stichtingen e.a. niet eerder genoemde semi-overheidsinstellingen en -bedrijven.

22. Voor het bepalen van het MKB is uitgegaan van de door de commissie Bosman gehanteerde definitie. De hbo'ers zijn werkzaam in het MKB, indien zij in een organisatie met minder dan 100 personeelsleden werken en werkzaam zijn in één van de volgende sectoren: industrie, bouw, groot-/detailhandel, horeca, auto en reparatie, vervoer, zakelijke en overige dienstverlening (exclusief overheid en semi-overheid).

23. Dit resultaat is mogelijk, aangezien het MKB niet alleen wordt bepaald aan de hand van de grootte van de werkring, maar eveneens wordt gebaseerd op de sector waar de afgestudeerden werkzaam zijn.

Er is tevens nagegaan wat de invloed is van functiekenmerken op de marktpositie van hbo'ers. Deze kenmerken zijn alleen in de analyse van het uurloon opgenomen, omdat het salaris voor een belangrijk deel wordt gebaseerd op deze kenmerken (en doorgaans niet andersom). Het gaat hier om kenmerken die te maken hebben met de arbeidsvoorwaarden, inhoud en vereisten van een bepaalde functie. Zowel het hebben van een vaste of leidinggevende baan als het hebben van een baan die wat betreft opleidingsniveau en opleidingsrichting aansluit, geeft een grotere kans op een relatief hoog uurloon. Dit geldt ook voor de hbo'ers die een baan hebben waarvoor werkervaring (door de werkgever) werd vereist.

Verder blijkt uit de analyse dat de hbo'ers die een baan hebben van minimaal 30 uur per week gemiddeld een minder hoog bruto uurloon hebben. Dit is een interessant fenomeen. Besluiten hbo'ers die een bepaald (uur)loon hebben dat zij minder uur (gaan) werken, omdat zij met het verkregen inkomen reeds voldoende verdienen? Of gaat het hier om een soort compensatie voor het feit dat in bepaalde sectoren full-time banen slechts in geringe mate aanwezig zijn, zoals bijvoorbeeld voor kunstenaars, paramedici en docenten geldt. Een combinatie daarvan is uiteraard ook mogelijk. Met andere woorden, wordt dit fenomeen bepaald aan de aanbodzijde of aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt?

5 Tot Besluit

De arbeidsmarktpositie van de hbo'ers laat zich als volgt samenvatten. De afgestudeerde hbo'ers die in het kader van de eerste HBO-Monitor eind 1991 zijn benaderd, kwamen op de arbeidsmarkt ten tijde van het 'staartje' van de hoogconjunctuur aan het einde van het vorige decennium. Van dat cohort (1989/1990) was eind 1991 6% werkloos. De conjunctuur verslechterde daarna in hoog tempo, zodat het werkloosheidspercentage onder het volgende cohort van 1990/1991 eind 1992 bijna bleek te zijn verdubbeld naar 11%. Eind 1993 was de werkloosheid onder de hbo'ers verder gestegen naar 12%, doch de toename is aanzienlijk geringer en in sommige hbo-sectoren is de werkloosheid zelfs al weer licht aan het dalen. Wanneer de economische opleving van begin 1994 zich doorzet, komt een herstel van de arbeidsmarktsituatie in zicht.

Ondanks de forse stijging van de werkloosheid onder de hbo'ers begin jaren negentig, zijn andere arbeidsmarktkenmerken zoals de kwaliteit van het werk en de uitwijkmogelijkheden redelijk stabiel gebleken. Wel dient men zich te realiseren dat de verslechterde werkgelegenheidssituatie niet alle hbo-sectoren even hard heeft getroffen. Met name de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hto is in korte tijd fors bergafwaarts gegaan. Terwijl van de voltijd-hto'ers eind 1991 7% werkloos was, bleek eind 1992 13% van hen werkloos te zijn. Eind 1993 was dit percentage zelfs toegenomen tot 17%.

De resultaten van de eerste HBO-Monitor lieten zien dat de afgestudeerden van het hgzo, heo en hto een betere arbeidsmarktpositie hadden dan de afgestudeerden van het hpo, hsao en kuo (het hao was toen nog niet vertegenwoordigd in de HBO-Monitor). HBO-Monitor 1993 toont aan dat de arbeidsmarktpositie van het hgzo en heo nog steeds sterk is en van het kuo onverminderd zwak. Echter, de marktpositie van het hto is door haar conjunctuurgevoeligheid inmiddels verzwakt, terwijl deze voor het hpo met name wat betreft de kans op werk is verbeterd. De marktpositie van het hsao blijft op een aantal punten problematisch: de hsao'ers hebben een relatief kleine kans op het - snel - vinden van werk, en - mede daardoor - een grote kans op onderbenutting. De afgestudeerden van het hao scoren doorgaans gemiddeld op de indicatoren die het succes van de arbeidsmarktintrede in kaart brengen.

Zoals eerder gezegd, hebben de afgestudeerden van het deeltijd-hbo op het moment van enquêteren vaak een betere arbeidsmarktpositie dan de afgestudeerden van het voltijd-hbo. Dit is geenszins

verwonderlijk, aangezien veel deeltijd-hbo'ers hun hbo-opleiding hebben gecombineerd met een, meestal bij de opleiding aansluitende, werkkring.

Er bestaan niet alleen arbeidsmarktverschillen tussen afgestudeerden uit bepaalde cohorten en sectoren, maar hierbinnen treft men eveneens tussen afgestudeerden verschillen aan wat betreft het succes op de arbeidsmarkt. Het gaat hier niet alleen om verschillen tussen afgestudeerden van de diverse opleidingen binnen een sector²⁴, maar ook om de effecten van individuele kenmerken van afgestudeerden.

Er is met behulp van multivariate analyses nagegaan welke factoren bepalend zijn voor het succes dan wel falen van afgestudeerde hbo'ers op de arbeidsmarkt. Deze succes- en faalfactoren zijn onderverdeeld naar persoons-, kwalificatie-, loopbaan-, marktsegment- en functiekenmerken.

Het is opvallend dat al tijdens de intrede op de arbeidsmarkt vrouwen op een aantal punten slechter af zijn dan mannen: ze verdienen minder en hebben minder vaak een baan op minimaal hbo-niveau.²⁵ Daarnaast blijkt dat allochtone hbo'ers minder kans hebben op het - snel - vinden van een baan.

De resultaten laten verder zien dat de voormalige havisten voor een deel minder goede arbeidsmarktkansen hebben dan de hbo'ers die daarvoor een vwo-, mbo- of hbo-opleiding hebben afgerond. Verder blijkt snel afstuderen, zonder onderbrekingen, de kans op (vast) werk te vergroten. Ook het hebben van (relevante en/of betaalde) werkervaring vóór of tijdens de hbo-opleiding levert profijt op de arbeidsmarkt op. Hetzelfde geldt voor het reeds hebben van bestuurlijke ervaring.

Ook de regio waar de afgestudeerde de hbo-opleiding heeft gevolgd of de regio waar deze nu werkzaam is, bepaalt mede het arbeidsmarktsucces. Studeren in West-Nederland geeft een grotere kans op het - snel - vinden van een betaalde baan en levert (per uur) meer salaris op. Daarnaast blijken de hbo'ers die in het buitenland werken, vaker een vaste baan te hebben en een hoger bruto uurloon te ontvangen. In vergelijking met andere Europese landen zijn tijdelijke aanstellingen, zeker in de arbeidsmarktsegmenten voor hoger geschoolden, een typisch Nederlands fenomeen, met name in de (semi-)overheidssector. Het hoger bruto uurloon zal eveneens een 'compensatie-component' bevatten. Er moet voor velen toch wel iets tegenover staan wil men 'huis en haard' verlaten.

Het marktsegment waarin de afgestudeerde hbo'er werkzaam is, is daarnaast ook bepalend voor het succes tijdens de arbeidsmarktintrede. Zoals gezegd is de kans op een vaste aanstelling groter in het particuliere bedrijfsleven dan bij de (semi-)overheid. De afgestudeerde hbo'ers die in het MKB werken hebben relatief minder vaak een baan op minimaal hbo-niveau en blijken minder hoge bruto uurlonen te hebben.²⁶

Ten slotte blijken 'passende', wat betreft vereist opleidingsniveau en vereiste opleidingsrichting, evenals 'goede', zoals vaste en/of leidinggevende, banen ook relatief goed te verdienen.

Ook dit laatste ondersteunt de conclusie dat zich op de arbeidsmarkt voor hbo'ers meerdere segmenten aan het aftekenen zijn. Een belangrijk deel van de afgestudeerde hbo'ers vindt relatief snel een (vaste)

---

24. In dit artikel is aan deze verschillen tussen opleidingen, wegens plaatsgebrek, geen aandacht besteed. In het landelijk rapport en het statistisch supplement van HBO-Monitor 1993 wordt hierop uitgebreid ingegaan.

25. Uit de analyses blijkt eveneens dat vrouwen minder vaak een leidinggevende baan hebben.

26. In het landelijk rapport van HBO-Monitor 1993 is de arbeidsmarktpositie van hbo'ers in het MKB als afzonderlijk thema besproken.

baan, in een functie die wat betreft niveau en richting (nauw) aansluit bij de gevolgde hbo-opleiding en waarmee zij een redelijk inkomen verdienen. Een ander deel is, na enige tijd zoeken, aangewezen op (tijdelijke) banen die wat betreft richting en niveau minder goed aansluiten bij de door hen gevolgde opleiding, met minder goede arbeidsvoorwaarden.

Wie de 'goede en passende' baan verwerft is niet alleen afhankelijk van de behaalde (hoogste) formele en informele kwalificaties (opleiding, studieduur, werk- en bestuurlijke ervaring), maar blijkt ook beïnvloed te worden door factoren als sexe en etniciteit. Mede als gevolg van de economische recessie is de arbeidsmarkt zich aan het 'verharden'. Gegeven de ruimte op de arbeidsmarkt (voor onder andere hbo'ers) kunnen werkgevers allerlei aanvullende - ascriptieve - eisen gaan stellen, die vaak niet direct vereist zijn vanuit de functie, maar die de werkgever zich in ieder geval met het oog op de marktverhoudingen kan permitteren. Dit kan leiden tot (statistische) discriminatie.

Literatuur

- Aldrich, J.H., F.D. Nelson (1984), *Linear Probability, Logit and Probit Models*, SAGE Publications Inc., Beverly Hills.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1991, 1993, 1994), *Enquête Beroepsbevolking 1990, 1992, 1993*, CBS, Heerlen.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1994b), *Sociaal-Economische Maandstatistiek*, CBS, Voorburg/Heerlen.
- Grip, A. de, R.K.W. van der Velden, M.H. Wieling (1993), De arbeidsmarktpositie van MDGO-schoolverlaters, in: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, jrg. 9, 1993/3, blz. 241-252.
- Loo, P.J.E. van de, G.W.M. Ramaekers, R.K.W. van der Velden (1992), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger pedagogisch onderwijs 1991*, HBO-Raad, Den Haag.
- Loo, P.J.E. van de, G.W.M. Ramaekers, R.K.W. van der Velden (1992), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger technisch onderwijs 1991*, HBO-Raad, Den Haag.
- Loo, P.J.E. van de, G.W.M. Ramaekers, R.K.W. van der Velden (1992), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger economisch onderwijs 1991*, HBO-Raad, Den Haag.
- Loo, P.J.E. van de, G.W.M. Ramaekers, R.K.W. van der Velden (1992), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger gezondheidszorgonderwijs 1991*, HBO-Raad, Den Haag.
- Loo, P.J.E. van de, G.W.M. Ramaekers, R.K.W. van der Velden (1992), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger sociaal-agogisch onderwijs 1991*, HBO-Raad, Den Haag.
- Loo, P.J.E. van de, G.W.M. Ramaekers, R.K.W. van der Velden (1992), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs 1991*, HBO-Raad, Den Haag.
- Loo, P.J.E. van de, R.K.W. van der Velden, M.H. Wieling (1993), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, rapport HBO-Monitor 1992*, HBO-Raad, Den Haag.
- Loo, P.J.E. van de, J.M.J.A. Pisters, R.K.W. van der Velden, M.H. Wieling (1993), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, statistisch supplement HBO-Monitor 1992*, HBO-Raad, Den Haag.
- Loo, P.J.E. van de, R.K.W. van der Velden (1994), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, rapport HBO-Monitor 1993*, HBO-Raad, Den Haag.
- Loo, P.J.E. van de, J.M.J.A. Pisters, R.J.P. Dekker, R.K.W. van der Velden (1994), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, statistisch supplement HBO-Monitor 1993*, HBO-Raad, Den Haag.
- ROA (1993), *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 1998*, rapport en statistische bijlage, ROA-R-1993/10+10B, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Maastricht.
- Smooenburg, M.S.M., R.K.W. van der Velden, P.J.E. van de Loo, M.H. Wieling (1994), *Schoolverlaters op de arbeidsmarkt, de uitstroom en bestemming van het schooljaar 1991/ 1992*, Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters (RUBS), Stichting Landelijk Dienstverlenend Centrum (LDC) voor Studie- en Beroepskeuzevoorlichting, Leeuwarden.
- Velden, R.K.W. van der, M.H. Wieling (1994), De arbeidsmarkt kansen per opleiding, in: *Arbeidsmarkt en Sociale Zekerheid, Beleid in Beweging*, blz. 106-114, H. Scholten, S.C. de Groot (red.), IVA Tilburg, Eburon Delft.
- Wegerif, M. (1993), *Schoolverlatersbrief 1993*, analyse arbeidsmarkt kansen schoolverlaters, Arbeidsvoorziening, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Rijswijk.